

DATABASES OF CULTURAL PROPERTY LOST AS A RESULT OF CRIME, AS A TOOL FOR PROTECTING THE CULTURAL HERITAGE

It is a characteristic feature of crime against cultural heritage that the objects lost as a result of such activity often find their way to the legal antique market, where efforts are made to provide them with fabricated histories testifying to their legal provenance. National and international databases of lost cultural property are tools that considerably hamper the perpetration of such crime. Knowledge acquired while gaining information on collections can help to improve the efficiency of protecting cultural heritage.

OLGIERD JAKUBOWSKI

BAZY DANYCH UTRACONYCH DÓBR KULTURY

JAKO NARZĘDZIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

W Polsce, podobnie jak na całym na świecie, co roku dokonywana jest duża liczba przestępstw, których ofiarą padają dobra kultury. Krajowe i międzynarodowe bazy danych dóbr kultury utraconych w wyniku przestępstwa są jednym z narzędzi pomagających ograniczać te niepożądane zjawiska. Rozwiązania stosowane w konstrukcji, w zasadach organizacji i udostępniania oraz w zakresie samego pozyskiwania danych powodują, że jako narzędzia ochrony dziedzictwa kulturowego mają one różną skuteczność.

ROLA BAZ DANYCH, JAKO POMOCNICZYCH NARZĘDZI W ZWALCZANIU PRZESTĘPCZOŚCI

W bazach danych utraconych dóbr kultury znajdują się różnego typu informacje pomocne w zwalczaniu przestępczości. Do podstawowych należy zaliczyć:

- dokładny opis utraconego obiektu, z podaniem jego wymiarów, techniki i materiału z którego został wykonany, cech charakterystycznych oraz innych informacji, o ile umożliwiają jego jednoznaczną identyfikację;
- dobrej jakości zdjęcia przedmiotu przedstawiające jego widok ogólny oraz indywidualne cechy identyfikacyjne;
- informacje o pochodzeniu ukradzionego dzieła i jego właścicielu.

Jak podkreślają policjanci, nawet po zatrzymaniu skradzionego dobra kultury nie będą mogli bez odpowiednich informacji i opisu zidentyfikować go lub bezspornie udowodnić, że przedmiot ten utracono z danego miejsca¹. Niestety, często zdarza się iż do zbiorów danych zgłaszane są informacje niepełne, zawierające słaby materiał fotograficzny. Podmioty prowadzące bazy danych same muszą decydować, jakie minimum danych musi posiadać wniosek ze zgłoszonym przedmiotem, by jego zamieszczenie miało sens.

W zależności od typu baz danych mogą znajdować się w nich dodatkowe informacje pomocne w zwalczaniu przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu:

- informacje o *modus operandi* sprawców przestępstwa,
- sygnatury postępowań karnych,
- kontakt do prowadzących postępowanie,
- informacje o nagrodzie za pomoc w odnalezieniu obiektu.

Bazy danych utraconych dóbr kultury zazwyczaj mogą dawać szereg dodatkowych możliwości np. :

- identyfikacji dóbr kultury;
- korzystanie z baz danych przez podmioty zajmujące się handlem dziełami sztuki w celu

oceny legalności nabycia obiektu znajdującego się w obrocie;

- wykorzystywanie informacji z baz danych w postępowaniach karnych;
- wykorzystywanie informacji z baz danych w postępowaniach cywilnych.

W zależności od rodzaju, konstrukcji i sposobu prowadzenia bazy danych może ona posiadać różne funkcje z wyżej wymienionych. Należy zwrócić uwagę, że im więcej dokładnych informacji o utraconym obiekcie znajduje się w bazie, tym łatwiej wykorzystać jej funkcje w praktyce.

KRAJOWE I MIĘDZYNARODOWE BAZY DANYCH DÓBR KULTURY UTRACONYCH W WYNIKU PRZESTĘPSTWA – PRÓBA OCENY POSZCZEGÓLNYCH ROZWIĄZAŃ

Istnieją różne modele funkcjonowania baz danych. Jednym z nich jest powierzenie ich prowadzenia baz organom ścigania – najczęściej policji. Służby mogą wtedy z większą efektywnością wykorzystywać to narzędzie w praktyce śledczej i pozyskiwać do niego dodatkowe dane. Taki system zarządzania informacjami można uznać za bardzo efektywny, gdyż prowadzi go organ, który zbiera dane, ma możliwość ich weryfikacji oraz bezpośrednio nimi zarządza. Część danych zawartych w tych bazach dostępna jest tylko i wyłącznie dla organów ścigania. Policyjne bazy danych, choć mają istotne znaczenie dla samej policji, to jednak poza organami ścigania nie mogą być szerzej wykorzystane². Na świecie warto zwrócić uwagę na cztery takie bazy danych:

- „The London Stolen Arts Database”(LSAD) prowadzona jest przez Scotland Yard. LSAD przechowuje dane i zdjęcia 54 000 skradzionych dzieł sztuki. Baza danych obejmuje następujące kategorie: obrazy, meble, książki, mapy, rękopisy, dywany, chodniki, zegary, zegarki, monety, medale, szkła, wyroby z kości słoniowej, nefrytu, instrumenty muzyczne, znaczki pocztowe, wyroby z ceramiki, porcelany, srebra, tkaniny i wyroby ze złota, oraz gry i zabawki. Jest to typowa

zamknięta baza danych. Antykwariusze i osoby zainteresowane mogą prosić o przeszukanie bazy danych w celu ustalenia, czy dany przedmiot został zarejestrowany jako skradziony. Certyfikat może być wydany na dowód, że kontrola odbyła się i osoba kupująca nabyła obiekt w ramach „należytej staranności” (<http://www.met.police.uk/artandantiques/>).

- „The National Stolen Art File” (NSAF) prowadzona jest przez FBI. NSAF jest bazą danych skradzionych dzieł sztuki i dóbr kultury. Skradzione przedmioty są wpisywane do NSAF przez organy ścigania w USA i za granicą. Kiedy obiekt jest odzyskiwany, jest również usuwany z bazy danych. Jest to baza pótortwarta, składająca się ze zdjęć i opisów skradzionych, i odzyskanych przedmiotów. Część informacji dostępna jest jedynie dla funkcjonariuszy. Kryteria dla kwalifikowania obiektu do wpisania, są następujące: musi mieć znaczenie artystyczne lub historyczne, należeć do kategorii: dzieła sztuki, rzemiosła artystycznego, zabytki sztuki azjatyckiej, islamskiej, etnograficzne obiekty (z Ameryk, Afryki, Australii), materiały archeologiczne, tekstylia, książki i rękopisy, zegary i zegarki, monety, znaczki, instrumenty muzyczne i instrumenty naukowe. Obiekt musi być wyceniany na co najmniej 2000 dolarów, ewentualnie wartość obiektu może być mniejsza, ale jego utrata musi się wiązać z popełnieniem innych poważnych przestępstw. Wniosek o wpis musi pochodzić od organu ścigania i posiadać opis umożliwiający identyfikację obiektu. (http://www.fbi.gov/about-us/investigate/vc_majorthefts/arttheft/national-stolen-art-file)

- Treima (Thésaurus de Recherche Electronique et d'Imagerie en Matière Artistique) prowadzona jest przez francuską jednostkę policyjną OCBC. W bazie, w 2010 r., było około 82 000 danych o utraconych obiektach. Baza Treima zawiera pliki ze zdjęciami oraz opisami dóbr kultury skradzionych na terytorium Francji. Trafiają tu również informacje za pośrednictwem Interpolu na temat zagranicznych obiektów, które na skutek kradzieży znalazły się w nielegalnym obrocie i mogą trafić do Francji. Ciekawym, godnym polecenia rozwiązaniem jest to, że do bazy Treima trafiają niejako „automatycznie” wszystkie dobra kultury, wobec których francuskie Ministerstwo Kultury nie wyraziło zgody na wyjazd czy to na stałe, czy czasowo poza granice kraju. Jest to typowa baza zamknięta, tworzona przez policjantów dla policjantów; zawarte w niej informacje trafiają jedynie do funkcjonariuszy francuskich służb policyjnych³. (http://www.interieur.gouv.fr/sections/a_l_interieur/la_police_nationale/organisation/dcpj/trafic-biens-culturels).

- Włoską bazę „Beni culturali illecitamente sottratti” prowadzi specjalny, wydzielony oddział karabinierów ds. Ochrony Dziedzictwa Kulturowego. Baza prowadzona jest na podstawie odpowiedniej delegacji ustawowej⁴. Jest to baza pótortwarta, składa się ze zdjęć i opisów skradzionych, i odzyskanych przedmiotów, ma jednak w swoich zasobach część informacji dostępną jedynie dla funkcjonariuszy (http://tpcweb.carabinieri.it/tpc_sito_pub/simplecerca.jsp).

Z baz danych prowadzonych przez organy ścigania największe znaczenie, ze względu na swój międzynarodowy charakter; ma baza Interpolu „Stolen Works of Art”. Informacje znajdujące się w niej są dużą pomocą przy poszukiwaniu najcenniejszych skradzionych dzieł sztuki. Do Interpolu należy 187 policji krajowych. Zasadą jest, że zgłoszenie do bazy danych dokonują policje krajowe, a nie osoby czy instytucje poszkodowane. Baza ta jest obecnie dostępna on-line i zawiera informacje o skradzionych dobrach kultury z całego świata⁵. Baza ma charakter międzynarodowy i jest otwarta dla zainteresowanych podmiotów. Niestety, wiele skradzionych obiektów nadal nie figuruje w bazie Interpolu. Z założenia zgłaszane tam są najcenniejsze utracone dobra kultury, nie obejmuje ona również przedmiotów nielegalnie wywiezionych za granicę. (<http://www.interpol.int/Crime-areas/Works-of-art/Works-of-art>).

Prócz baz danych dóbr kultury utraconych w wyniku przestępstwa prowadzonych przez organy ścigania duże znaczenie dla ochrony dziedzictwa mają bazy danych prowadzone przez podmioty prywatne. Najbardziej znaną i największą międzynarodową prywatną bazą danych jest „Art Loss Register” (ALR). Rejestr prowadzi Międzynarodowa Fundacja ds. Poszukiwania Dzieł Sztuki (International Foundation for Art Research - IFAR). Jako podstawowe zadania ALR wyznaczył sobie, między innymi, zwiększenie odzyskiwania utraconych dzieł sztuki przez utrudnienie potencjalnych możliwości ich odsprzedaży. Głównym celem tej instytucji jest ograniczenie handlu skradzionymi dziełami sztuki, pomoc agencjom i instytucjom w procesie identyfikacji i odzyskiwania utraconych obiektów, ochrona kolekcjonerów i antykwariuszy przed finansowymi, kryminalnymi skutkami kupna i sprzedaży skradzionych przedmiotów⁶. (www.artloss.com)

W Polsce przyjęto rozwiązanie, zgodnie z którym bazy danych utraconych dóbr kultury prowadzone są przez instytucje cywilne. Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów (NIMOZ) prowadzi z upoważnienia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem”. Jest on powszechnie dostępną, prowadzoną na podstawie delegacji ustawowej elektroniczną bazą danych, która zawiera informacje o utraconych w wyniku przestępstw zabytkach. Jej cechą charakterystyczną jest powszechność dostępu do podstawowych danych dotyczących utraconych i poszukiwanych zabytków. Choć ma kilka poziomów dostępu, to najważniejsze dane dotyczące poszukiwanych zabytków (dane przedmiotu: nazwa, tytuł, wymiary, technika wykonania, autora, zdjęcie) można uzyskać z poziomu podstawowego. Najszerszy zakres dostępu do zawartych w bazie informacji ma policja, a także służby celne i graniczne w stosunku do nielegalnie wywożonych zabytków⁷. Rozwiązanie to można uznać za wzorcowe, ponieważ, z jednej strony, rejestr jest przydatny dla antykwariuszy i kolekcjonerów chcących sprawdzić czy legalnie nabywają dobro kultury, z drugiej, po-

zwala służbom prowadzącym postępowania na dostęp do danych pomocnych w prowadzonych poszukiwaniach utraconych dzieł (www.skradzionezabytki.pl).

Odmienne charakter ma baza strat wojennych prowadzona przez Departament Dziedzictwa Kulturowego Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Znajdują się w niej informacje na temat strat wojennych polskich bibliotek, muzeów, zbiorów prywatnych oraz innych dzieł sztuki z terenów znajdujących się w granicach Polski po 1945 r. (<http://kolekcje.mkidn.gov.pl/>).

Warto zwrócić uwagę na fakt, iż w Polsce rozdzielono obie bazy danych, zakładając ich inne wykorzystanie. W światowych bazach danych, takich jak np. „Art Loss Register”, straty wojenne figurują razem z dobrami kultury utraconymi w wyniku kradzieży.

Rozwiązanie, zgodnie z którym bazy danych utraconych dóbr kultury prowadzone są przez instytucje cywilne, występuje również w innych krajach europejskich. Na Węgrzech Urząd ds. Dziedzictwa Kulturowego prowadzi na swych stronach bazę skradzionych, zagubionych lub nielegalnie wywiezionych dzieł sztuki (Védett és lopott illetve eltűnt műtárgyak nyilvántartását) ma ona w najbliższym czasie ulec rozbudowie. (<http://mutargy.koh.hu/GenerallOldalak/StatikusAdatok.aspx?Tipus=1>)

Krajowe i międzynarodowe bazy danych utraconych dóbr kultury są narzędziami znacznie usprawniającymi zwalczanie przestępczości przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Pozwalają również eliminować z legalnego rynku sztuki obiekty pochodzące z przestępstwa. Ich skuteczność może być jednak ograniczona szeregiem czynników związanych z normami prawnymi oraz świadomością antykwariuszy, kolekcjonerów i muzealników w sferze istoty i znaczenia poszczególnych zbiorów danych. Nawet najbardziej sprawnie administrowana baza danych utraconych dóbr kultury będzie nieskuteczna, jeżeli o jej funkcjonowaniu nie będzie wiadziło społeczeństwo, a nabycie przedmiotu, który w niej figuruje nie będzie się wiązało z konsekwencjami prawnymi.

PRZYPISY

¹ M. Łuczak, *Znaczenie rejestracji zabytków sakralnych* [w:] *Policja w ochronie zabytków sakralnych*, red. Z. Judycki, M. Karpowicz, 2009 r. s. 102

² Zob. P. Ogródzki, *Rola elektronicznych baz danych w ochronie zbiorów muzealnych*, s. 6 -niepublikowany

³ R. Rużycki, *Francuskie OCBC jako model zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom*, [w:] *Zagrożenie zabytków przestępczością*, ss. 141-142

⁴ Zob. art. 85 *Decreto Legislativo 22 gennaio 2004, n.42 Codice dei beni culturali e del paesaggio, ai sensi dell'articolo 10 della legge 6 luglio 2002, n. 137*.

⁵ B. Kaleta, *Interpol rozszerza dostęp do bazy danych skradzionych dzieł sztuki, Katalog utraconych dzieł sztuki*, Warszawa 2009; także Karl-Heinz Kind, *The Role of INTERPOL in the Fight Against the Illicit Trafficking in Cultural Property*, [w:] *Crime in the Art and Antiquities World Illegal Trafficking in Cultural Property*, Stefano Manacorda, Duncan Chappell, ss. 175-177

⁶ Zob. P. Ogródzki, *Międzynarodowy Rejestr Zaginionych Dzieł Sztuki. The Art Loss Register (ALR)*, „Cenne Bez-cenne Utracone”, www.nimoz.pl/pl/dzialalnosc/wydawnictwa/czasopisma/cenne-bezcenne-utracone-archiwum/1997/nr-21997 Nr 2/1997

⁷ Zob. P. Ogródzki, *Krajowy wykaz zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*, [w:] *Leksykon prawa ochrony zabytków, 100 podstawowych pojęć* [red:] www.prawo.ug.gda.pl/pracownik/kamilzeidler.html” Jo „Zobacz stronę redaktora Kamil Zeidler” K. Zeidler, Warszawa 2010, ss. 148-151.